

DOKTORAT W PAPIESKIM UNIWERSYTECIE W RZYMIE: O PRZEBIEGU BADAŃ, TEMATACH I WSPÓŁPRACY POMIĘDZY DOKTORANTEM A RELATOREM W DOŚWIADCZENIACH PAPIESKIEGO UNIWERSYTETU SALEZJAŃSKIEGO

prof. dr Tadeusz Lewicki

*Papieski Uniwersytet Salezjański, Rzym
Lewicki@unisal.it*

Streszczenie: Jedno z seminariów doktoranckich w ostatnich latach poświęcone było problemom „towarzyszenia” doktorantom w ich pracy nad doktoratem, począwszy od przygotowania projektu, poprzez badania, proces pisania, aż do momentu publicznej dyskusji. Przy tej okazji autor przeprowadził pilotażowe badania o pochodzeniu kandydatów, wyborze relatorów, tematach badań. Temat zaś współpracy i „towarzyszenia” był treścią sondy, a następnie krótkich wystąpień profesorów-relatorów i profesorów-emerytów.

Doświadczenia Papieskiego Uniwersytetu Salezjańskiego, ze swojej podwójnej natury międzynarodowego, jako uczelni Kościoła Powszechnego i Zgromadzenia Zakonnego o zasięgu światowym, mogą stać się inspirującym wkładem do tegorocznego Kongresu, zwłaszcza w tak delikatnej materii jaką jest „towarzyszenie” we wzrastaniu naukowym uczniom, którzy w nauce powinni przerastać mistrzów stając się nowymi mistrzami dla przyszłych pokoleń.

Słowa kluczowe: doktorant, relacja, Papieski Uniwersytet Salezjański.

Papieski Uniwersytet Salezjański należy do grupy uczelni Kościoła powszechnego z siedzibą w Wiecznym Mieście, podlega ustawodawstwu watykańskiemu, a jego działalność od momentu fundacji została powierzona Salezjanom Księdza Bosko. Uczelnia ta w swojej historii ewoluowała od instytucji akademickiej formującej młodych Salezjanów z salezjańskich prowincji/inspektorii rozsianych po świecie, stając się w kolejnych latach swojego rozwoju uczelnią oferującą studia młodzieży, osobom, kobietom i mężczyznom, należącym do różnych instytutów życia zakonnego, seminarzystom zakonnym, kapłanom diecezjalnym i zgodnie ze swoją naturą, członkom różnych instytutów życia konsekrowanego tworzących Rodzinę Salezjańską z całego świata.

W niniejszym artykule pragniemy podzielić się wieloletnim doświadczeniem pedagogicznym tej międzynarodowej uczelni w towarzystwie studentom w ich formacji akademickiej, w zdobywaniu stopni naukowych, a także we wspólnym ludzkim dojrzewaniu kulturowym.

Pokrótkę przedstawimy historię tej uczelni, określimy jej cechy charakterystyczne na dzisiaj, przedstawimy ewolucję programów doktoranckich i ich stan dzisiejszy, a w ostatniej części artykułu podzielimy się pytaniami do osobistej refleksji, które zaproponowaliśmy nauczycielom, którzy prowadzili lub aktualnie prowadzą doktorantów w ich studiach.

1. Jaki jest Uniwersytet i jego pozycja pośród innych Papieskich w Rzymie

W tym roku akademickim mijają 82 lata od fundacji naszego uniwersytetu, w 1940 roku, w Turynie, a uczelnia nosiła wówczas imię Papieskiego Salezjańskiego Ateneum. W jej skład wchodziły wówczas wydziały teologiczny, filozoficzny i prawa kanonicznego.

Historia, pokrótce w zarysie

Zamysł utworzenia instytucji akademickiej i została przedstawiono papieżowi Piusowi XI przez ówczesnego przełożonego generalnego Salezjanów, księdza Piotra Ricaldone już w 1936 r. Po latach intensywnych przygotowań, Stolica Apostolska wydała Dekret fundacyjny 3 maja 1940 roku, następnie 12 czerwca tegoż samego roku został zatwierdzony statuty Ateneum, natomiast 16 października odbyła się uroczysta inauguracja roku akademickiego. Ateneum powstało z istniejących uprzednio uczelni o statusie szkoły wyższej, mianowicie studentatu teologicznego, filozoficznego i prawa kanonicznego. Już wówczas instytucje te miały charakter międzynarodowy, tak ze względu na korpus nauczycielski, jak przede wszystkim wspólnotę studencką, co odzwierciedla w pełni charakter Zgromadzenia Salezjanów Księdza Bosko [Notizie storiche dell'Università 2020, s. 11–22]¹.

Ważnym momentem było utworzenie, dekretem z 2 lipca 1956 roku, instytutu pedagogicznego przynależącego do wydziału filozoficznego, sprawę nadawania stopni akademickich i jednoczesnym otwarciem się na studentów spoza Zgromadzenia Salezjańskiego.

We wrześniu 1965 r. uczelnia przeniosła się z Turynu do swojej nowo wybudowanej siedziby w dzielnicy Nuovo Salario, w północnym Rzymie. Uroczystej inauguracji roku akademickiego dokonał papież Paweł VI 29 października 1966 roku, wygłaszając swoiste przemówienie programowe nowej rzymskiej, papieskiej uczelni. W tym że samym roku akademickim Stolica Apostolska powierzyła uczelni utworzenie *Pontificium Institutum Altioris Latinitatis* (Papieski Wyższy Instytut La-

¹ Inne informacje zaczerpnięte także z tego opracowania.

tynistyczny), mający za zadanie formację akademicką przede wszystkim przyszłych nauczycieli języka łacińskiego, a także literatury patrystycznej, łacińskiej i greckiej w różnych instytucjach formacyjnych Kościoła w świecie.

Od roku akademickiego 1967/68 Ateneum otworzyło swoje progi dla pierwszych studentów nauk pedagogicznych świeckich i spoza Italii. W latach 60-ych – 70-ych uczelnia stała się głównym centrum akademickim Zgromadzenia i Rodziny Salezjańskiej, co znalazło także potwierdzenie w obradach i dokumentach kapituł generalnych Zgromadzenia, dwudziestej w 1971 roku i dwudziestej pierwszej w latach 1977–78. Podkreślono wówczas ważność uczelni dla realizowania charyzmatu, misji salezjańskiej na polu duszpasterstwa młodzieżowego, katechezy i edukacji instytucjonalnej.

Dnia 24 maja 1973 roku, papież Paweł VI, w *motu proprio* „Magisterium vitae” podniósł Ateneum do rangi Papieskiego Uniwersytetu Salezjańskiego składającego się z czterech wydziałów: teologicznego, nauk pedagogicznych, filozofii, prawa kanonicznego i literatury chrześcijańskiej i klasycznej.

W dniu 31 stycznia 1981 roku, w święto liturgiczne św. Jana Bosko, Uniwersytet gościł w swoich progach papieża św. Jana Pawła II, który w swoim przemówieniu skierowanym do Wspólnoty akademickiej zachęcał do ożywiania świadomości podstawowego zadania eklezjalnego uniwersytetu, wskazując na jego szczególną „funkcję ewangelizacyjną w kluczu specyficznie katechetycznym” i podsumowując jego projekt „dla dobra dzisiejszego człowieka, a w szczególności młodzieży” w programie „poznać Boga w człowieku i poznać człowieka w Bogu”; co konkretnie oznacza „poznać Chrystusa w człowieku i poznać człowieka w Chrystusie” [Notizie storiche dell’Università 2020, s. 13; [Giovanni Paolo II 1981].

W tym czasie wydziały nauk teologicznych i nauk pedagogicznych wypracowały program międzywydziałowy duszpasterstwa młodzieżowego i katechetyki (*Dicastero di Pastorale Giovanile e Catechetica*), który powstał właśnie w roku papieskiej wizyty i był niejako potwierdzeniem jego słów cytowanych powyżej. Przez prawie 40 lat swojego istnienia (do 2016 roku) dykasterium było swoistym, wiodącym centrum formacyjnym, akademickim dla setek studentów, sióstr zakonnych, kapłanów i seminarzystów z całego świata.

Inną instytucją nakierowaną na teologiczną formację uniwersytecką osób świeckich, a także członków żeńskich i męskich instytutów życia konsekrowanego, był powołany w dniu 29 czerwca 1986 roku, w ramach wydziału teologii, Wyższy Instytut Nauk o Religii, który przez kilkanaście lat swojego istnienia dopełnił formacji licznych nauczycieli religii, katechetów, zakonników, głównie z Włoch.

Pod koniec lat osiemdziesiątych, głównie z inicjatywy instytutu psychologii wychowawczej, program całego wydziału nauk pedagogicznych został rozszerzony na dwa dwuletnie cykle, 1go stopnia – bakalaureatu i 2go stopnia, licencjatu, oraz istniejącego już programu studiów doktoranckich. Było to przyczyną odczuwalnego wzrostu liczby kandydatów, zwłaszcza na polu psychologii wychowawczej².

² Uniwersytet Salezjański był pierwszą instytucją akademicką na ziemi włoskiej oferującą studia w zakresie psychologii edukacyjnej i dopiero absolwenci Instytutu Psychologii utworzyli podobny kierunek w Uniwersytecie La Sapienza w połowie lat 70-ych.

Kolejnym znaczącym etapem w historii Uniwersytetu było powołanie do istnienia Instytutu Nauk o Komunikacji Społecznej na prawach fakultetu w roku akademickim 1988–89, z prawem nadawania wszystkich trzech stopni akademickich według prawodawstwa watykańskiego, tj. bakalaureatu, licencjatu i doktoratu [Lever 2009, s. 695–713]³. Tenże pierwszy instytut tego rodzaju w uczelniach papieskich od samego początku był międzynarodowy tak jako grupa nauczycieli, jak i studentów. W dziesięć lat później, 27 maja 1998 roku, instytut został podniesiony do rangi wydziału⁴.

Od połowy lat dziewięćdziesiątych Uniwersytet Salezjański podjął szereg kroków celem reform programów nauczania i badań, aby w ten sposób podjąć wyzwania przed jakimi stanęły w tamtym czasie wszystkie instytucje akademickie w Europie i nie tylko. Przeglądu i udoskonalenia statutów i regulaminów podjęły się wszystkie wydziały Uniwersytetu Salezjańskiego. Po Deklaracji Bolońskiej (1999) prace nad reformami kontynuowano, tak że od dwutysięcznego trzeciego roku trzy wydziały, to jest wydział nauk pedagogicznych, wydział nauk o komunikacji społecznej i wydział literatury Łacińskiej i klasycznej dostosowały programy i czasowość poszczególnych cykli studiów do przyjętych w Europie zasad (trzyletnie podstawowe studia ukończone tytułem bakalaureatu, dwuletnie studia specjalistyczne z tytułem licencjatu i trzyletni, przynajmniej, cykl doktorancki).

Jak określamy siebie dziś, w panoramie innych uniwersytetów i instytucji akademickich papieskich w Rzymie?

Aktualnie w wiecznym mieście istnieje siedem uniwersytetów papieskich: Papieski Uniwersytet Antonianum (Franciszkanie), Papieski Uniwersytet Gregoriański (Jezuici), Papieski Uniwersytet Laterański, Papieski Uniwersytet Salezjański (Salezianie), Papieski Uniwersytet Świętego Krzyża (Prawa Świątyni Świętego Krzyża i Opus Dei), Papieski Uniwersytet Świętego Tomasza z Akwinu (Angelicum – Dominikanie) i Papieski Uniwersytet Urbaniana (Kongregacja ds. Ewangelizacji Narodów). Inne instytucje akademickie papieskie to dwa atenea, cztery instytuty papieskie studiów wyższych (studia nad małżeństwem i rodziną, archeologia, muzyka, studia arabskie i islamskie), cztery fakultety papieskie (trzy teologiczne i jeden nauk pedagogicznych), jedenaście fakultetów i instytutów afiliowanych do papieskich uniwersytetów⁵.

Przed wszystkim jesteśmy uniwersytetem stosunkowo młodym, tak jak i współczesne są Zgromadzenie i Rodzina Salezjańska. Pod względem populacji akademickiej jesteśmy trzecim po Gregoriańskim i Laterańskim. Z racji dużej po-

³ Dokument aprobujący został podpisany przez kard. Williama Bauma, prefekta Kongregacji ds. Edukacji Katolickiej w dniu 17 grudnia 1988 roku.

⁴ Początkowo Instytut, zwany popularnie ISCOS, później Wydział może poszczycić się ponad tysiącem absolwentów pracujących w różnych instytucjach medialnych Kościoła w świecie i Papieskiej Radzie ds. Komunikacji Społecznej. Wielu absolwentów podjęło pracę w instytucjach mediów państwowych i prywatnych.

⁵ Cfr. *Università pontificie*, https://it.wikipedia.org/wiki/Universit%C3%A0_pontificie [20.11.2021].

pulacji studentów laików w wydziale nauk pedagogicznych (Instytut Psychologii ze szkołami specjalizacji podyplomowej) i nauk o komunikacji społecznej często jesteśmy określani jako najbardziej „świecki” spośród papieskich uniwersytetów. Odnosi się to także do kompozycji grona pedagogicznego, akademickiego.

Jak już zostało powiedziane, zgodnie z międzynarodową naturą Zgromadzenia Salezjańskiego i Rodziny Salezjańskiej jesteśmy bardzo zaangażowani we wszelkie inicjatywy badań naukowych, spotkań naukowych promowanych przez przełożonych generalnych. W swoisty sposób przeprowadzimy także dość liczną, bo liczącą 94 podmioty, grupie salezjańskich instytucji akademickich w różnych częściach naszego globu. Są one stowarzyszone w *Istituzioni Salesiane di Educazione Superiore* (IUS), a jest to swoisty organ koordynacji działań przy Radzie głównej Zgromadzenia Salezjańskiego⁶. Można by je pogrupować w instytucje akademickie edukacyjne, potem w politechniczno-inżynierskie, wreszcie w te poświęcone formacji filozoficzno-teologicznej. Wiele z tych instytucji jest afiliowanych od lat do wydziałów naszego Uniwersytetu. W tych ośrodkach pracują wychowankowie różnych wydziałów, a zwłaszcza tych dedykowanych formacji kapłańskiej seminaryjnej.

Z racji opcji Uniwersytetu na rzecz nauk edukacyjnych oraz duszpasterstwa młodzieżowego i katechetyki, jak i komunikacji społecznej personel akademicki jest bardzo zaangażowany w rzeczywistość Kościoła włoskiego oraz włoskich instytucji edukacyjnych na różnych szczeblach. Współpracujemy także z wieloma instytucjami państwowymi, rządowymi. Wychowankowie instytutu psychologii i wydziału nauk o komunikacji społecznej pracują nie tylko w różnych instytucjach, ale także w innych uczelniach państwowych we Włoszech i w innych krajach.

Od początku powołania do istnienia Agencji Stolicy Apostolskiej ds. Oceny i Promocji Jakości Uniwersytetów i Wydziałów Kościelnych (AVEPRO – Agenzia della Santa Sede per la Valutazione e la Promozione della Qualità delle Università e Facoltà Ecclesiastiche)⁷ ściśle współpracujemy z tą instytucją stając się niejako jej królikiem doświadczalnym. Gościliśmy już dwukrotnie komisję tejże agencji i zgodnie z jej ocenami i zaleceniami przeprowadziliśmy szereg reform w statutach i w regulaminach poszczególnych wydziałów Uniwersytetu. Od 31 stycznia 2017 roku realizujemy wypracowany w tych latach Projekt Instytucjonalny i Strategiczny Uniwersytetu z odnowioną procedurą studiów doktoranckich.

⁶ Cfr. *Istituzioni Salesiane di Educazione Superiore*, <https://ius-sdb.com/?lang=it> [20.11.2021].

⁷ Agencja Stolicy Apostolskiej ds. Oceny i Promocji Jakości Uniwersytetów i Wydziałów Kościelnych (AVEPRO), ustanowiona przez papieża Benedykta XVI Chirografem (wersja włoska) z dnia 19 września 2007 roku, jest instytucją związaną ze Stolicą Apostolską, zgodnie z art. 186 i 190–191 Konstytucji Apostolskiej Pastor Bonus. Jak głosi jej misja, „zadaniem Agencji jest promowanie i rozwijanie kultury jakości w instytucjach akademickich bezpośrednio zależnych od Stolicy Apostolskiej oraz zapewnianie im kryteriów jakości obowiązujących w skali międzynarodowej”. Cfr. *Agenzia della Santa Sede per la Valutazione e la Promozione della Qualità delle Università e Facoltà Ecclesiastiche*, <http://www.avepro.glauco.it/avepro/s2magazine/index1.jsp?idPagina=3> [20.11.2021].

Tytuły akademickie nadawane wraz z ukończeniem studiów na naszych wydziałach, co wiąże się z obroną publiczną dysertacji na wszystkich trzech poziomach studiów, zgodnie z praktyką były uwierzytelniane przez ówczesną Kongregację ds. Edukacji Katolickiej, a to w celu ułatwień w procesach uznawania tytułów akademickich przez władze państw pochodzenia absolwentów. Proces ów bywał i jest ułatwiony przez umowy około konkordatowe, jeśli w takowych znalazły się i obowiązują zapisy o wzajemnym uznaniu tytułów akademickich. W innych przypadkach nasze dyplomy podlegają partykularnym procesom nostryfikacyjnym zgodnym z prawodawstwem poszczególnych państw, czy uniwersytetów.

2. Kilka liczb-danych o naszym Uniwersytecie

W roku akademickim 2018–19 studiowali u nas studenci z 93 krajów, w tym 1143 Włochów, zaś 730 pochodziło z innych kontynentów i państw. W Tabeli 1 ilustrujemy rozkład populacji akademickiej naszego Uniwersytetu ze względu na kontynent pochodzenia i osiągniętych dyplomów uniwersyteckich.

Tabela 1. Rozkład populacji studenckiej Uniwersytetu Salezjańskiego w XXI wieku ze względu na pochodzenie terytorialno-kulturowe i osiągnięte stopnie naukowe⁸

Rok akademicki	Studenci	Studenci Europa	Studenci Azja	Studenci Afryka	Studenci Ameryka Południowa	Kraje Państwa	Bakalau-reaty	Licencjaty	Doktoraty
1999–2000	1583 (Włosi 883, Inni 700)	1051 z 24 Kra-jów	159 z 18 Kra-jów	177 z 27 Kra-jów	191 z 17 Kra-jów	88	256	821	114
2000–1	1583 (Włosi 894–689)	1027 z 24 Kra-jów	166 z 19 Kra-jów	198 z 28 Kra-jów	188 z 18 Kra-jów	91	401	650	109
2004–5	1621 (Włosi 834, Inni 787)	1004 z 27 Kra-jów	172 z 18 Kra-jów	230 z 27 Kra-jów	208 z 19 Kra-jów	93	728	350	144

⁸ Dane zostały zaczerpnięte z *Annuario per l'anno accademico 2018–2019, LXXIX dalla fondazione*. Roma: Università Pontificia Salesiana 2020, s. 257–266.

cd. Tabela 1.

Rok akademicki	Studenci	Studenci Europa	Studenci Azja	Studenci Afryka	Studenci Ameryka Południowa	Kraje Państwa	Bakalau-reaty	Licencjaty	Doktoraty
2009–10	1675 (Włosi 938, Inni 737)	1076 z 21 Kra-jów	176 z 18 Kra-jów	249 z 29 Kra-jów	171 z 17 Kra-jów	87	616	481	179
2014–15	1955 (Włosi 993, Inni 962)	1329 z 29 Kra-jów	201 z 23 Kra-jów	254 z 39 Kra-jów	167 z 19 Kra-jów	110	749	549	111
2016–17	2068 (Włosi 1011, Inni 1057)	1456 z 27 Kra-jów	179 z 23 Kra-jów	271 z 34 Kra-jów	157 z 16 Kra-jów	101	813	499	158
2017–18	1920 (Włosi 956, Inni 964)	1323 z 28 Kra-jów	170 z 21 Kra-jów	265 z 30 Kra-jów	154 z 18 Kra-jów	98	720	506	152
2018–19	1873 (Włosi 958, Inni 915)	1278 z 26 Kra-jów	177 z 19 Kra-jów	270 z 30 Kra-jów	137 z 22 Kra-jów	93	759	447	159

3. Charakterystyka naszych studentów

Poświęćmy kilka uwag charakterystyce naszych studentów. Przede wszystkim pracujemy ze środowiskiem bardzo międzynarodowym, zróżnicowanym kulturowo, ekonomicznie, z różnym przygotowaniem w tak zwanych przedmiotach z wiedzy ogólnej. Także uprzednie przygotowanie studentów w klasycznych wydziałach papieskich uniwersytetów, jak w filozoficznym i teologicznym, bywa bardzo zróżnicowane. Owe różnice w szkolnictwie powszechnym drugiego stopnia (zakończzone egzaminami maturalnymi) obserwujemy w znajomości literatury powszechnej, historii powszechnej, ale także w edukacji/formacji religijnej chrześcijańskiej. W celu, na-

zwijmy to w ten sposób, nadrobienia pewnych braków, głównie dla studentów nauk pedagogicznych i o komunikacji społecznej wprowadzony został wykład semestralny propedeutyczny z zakresu wiedzy o kulturze (literatura, historia, sztuka etc.).

Jak to wynika z zamieszczonej tabeli ilustrującej populację akademicką w XXI wieku, dla przykładu, rokrocznie w ławach naszych audytoriów zasiada około 40% nie Włochów. Głównym językiem wykładowym pozostaje język włoski, aczkolwiek w niektórych przypadkach, zwłaszcza kiedy wykład został wybrany przez studentów z obszarów języka angielskiego, wówczas językiem wykładowym jest właśnie angielski (także w przypadkach wykładowców z krajów anglojęzycznych). Przeważająca populacja studentów włoskich w wydziałach nauk komunikacji społecznej i nauk pedagogicznych, tak w naszej siedzibie głównej w Rzymie jak i w dwóch głównych afiliowanych, czyli w Turynie i w Wenecji, sprawia że mniejszość studencka obcojęzyczna bardzo szybko uczy się języka włoskiego, co jakkolwiek jest poprzedzone regularnymi kursami języka na poziomie egzaminu tzw. B2.

Wiek naszych studentów także jest zróżnicowany. W wydziałach nauk pedagogicznych, zwłaszcza w instytucie psychologii, pedagogiki społecznej i w naukach o komunikacji przeważają studenci młodzi, bezpośrednio po studiach w szkołach drugiego stopnia, pomaturalni. Podobnie ma się rzecz ze studentami w formacji do kapłaństwa w wydziałach filozofii i teologii. Natomiast w innych instytutach wydziału nauk pedagogicznych, czy w cyklach licencjackich wszystkich wydziałów mamy do czynienia ze studentami o pewnym doświadczeniu akademickim (wyższe seminaria duchowne i wydziały nauk teologicznych), bądź z absolwentami różnych instytucji akademickich po pierwszym dyplomie (najczęściej są to bakalaureaty w różnych dziedzinach nauk społecznych i humanistycznych).

Wśród doktorantów, rokrocznie, około 30% stanowią absolwenci innych uniwersytetów, dosłownie z całego świata. Różnice w przygotowaniu akademickim bywają w tej grupie jeszcze bardziej dostrzegalne i, co za tym idzie, komplikujące realizację wspólnego dla nich programu doktoranckiego.

4. Doktorat w przeszłości, tej dawnej (do końca lat 90-tych)

Przyjrzyjmy się teraz historii naszej formacji oferowanej doktorantom do końca lat 90-tych. Będziemy referować tutaj nasze badania w archiwalnych zbiorach biblioteki uniwersyteckiej, w której zachowywane są oryginały i ekstrakty prac doktorskich opublikowane w druku⁹.

Jak już napomnieliśmy, Uniwersytet nasz był wówczas centrum naukowym Zgromadzenia Salezjańskiego i przede wszystkim kształcił kadry dla instytucji formacyjnych w drodze do kapłaństwa, a także formował kadry dla szkolnictwa

⁹ Dyplom doktorski otrzymuje się dopiero po opublikowaniu całości lub ekstraktu, według zaleceń komisji egzaminacyjnej.

i instytucji edukacyjnych salezjańskich w całym świecie. Doktoranci prowadzili badania i pisali swoje prace na tematy związane właśnie z formacją filozoficzno-teologiczną do kapłaństwa, z historią instytucji edukacyjnych salezjańskich, z owym kierunkiem pedagogicznym Księdza Bosko zwanym popularnie systemem prewencyjnym. Doktoranci wydziału teologicznego, zwłaszcza instytutu duchowości, prowadzili swoje prace na temat historii Zgromadzenia, osoby księdza Jana Bosko, jego duchowości, innych czołowych postaci w historii Zgromadzenia u jego początków, czy o św. Franciszku Salezym, patronie Zgromadzenia. Doktoranci wydziału nauk pedagogicznych przeważnie prowadzili badania i pisali prace o różnych kierunkach wychowania chrześcijańskiego, psychologii humanistycznej, problemach szkoły chrześcijańskiej, katolickiej.

W instytutach katechetyki i teologii duszpasterskiej królowały tematy związane z duszpasterstwem młodzieży i dzieci, z nauczaniem o religii i z katechizacją, a dotyczyły tak tematów ogólnokościelnych, jak i partykularnych, związanych z obszarami pochodzenia doktorantów. Spora liczba prac była także poświęcona projektom i programom duszpasterskim w różnych diecezjach i prowincjach zgromadzeń zakonnych. Z licznych kontaktów z naszymi absolwentami wiemy, że większość po studiach doktorskich była zatrudniona w instytucjach formacyjnych i zarządzających w kościołach lokalnych i w prowincjach swoich zgromadzeń zakonnych.

W wydziale prawa kanonicznego, niewielkim w liczbach, ale za to bardzo ważnym w życiu Kościoła¹⁰, zdarzały w tym historycznym okresie prace doktorskie historyczne czy o kierunku pastoralnym w prawie kościelnym. Doktoranci wydziału filozoficznego poświęcali swoje badania głównie kierunkom filozofii chrześcijańskiej, aczkolwiek zdarzały się badania monograficzne poświęcone wybitnym filozofom. Wreszcie, w wydziale literatury starożytności, greckiej, łacińskiej i klasycznej, dominowały doktoraty poświęcone treściom pisma ojców kościoła, choć zdarzały się dysertacje z językoznawstwa.

5. Doktorat w przeszłości, tej bliższej (po 2003, zgodnie z duchem Deklaracji Bolońskiej)

Wraz z przystąpieniem Stolicy Apostolskiej do Procesu Bolońskiego (co nastąpiło 19 września 2003 roku podczas spotkania ministrów edukacji Unii Europejskiej w Berlinie) także w naszym Uniwersytecie podjęliśmy szereg działań, których celem było zrealizowanie niektórych głównych celów Procesu, w tym:

- jak mamy odnieść się, nawiązać więcej kontaktów w celu poszanowanie specyfiki i różnorodności innych instytucji uniwersyteckich, zwłaszcza podobnych nam;

¹⁰ Wykładowcy tego wydziału pracowali w różnych dykasteriach watykańskich i przy redagowaniu Kodeksu Prawa Kanonicznego.

- pomóc naszym studentom i absolwentom w korzystaniu z tworzonych wspólnych inicjatyw w szkolnictwie wyższym w wymiarze międzynarodowym; studenci uniwersytetów papieskich nie mogli korzystać z programów europejskich w ramach wymiany (typu Erasmus) z racji opcji Stolicy Apostolskiej, ale przyjmowaliśmy studentów z innych Uniwersytetów;
- podjęte przez wydziały procesy oceny i reform naszych programów dotyczyły jakości naszej oferty i pracy, a co za tym idzie postanowiliśmy zwrócić większą uwagę na pole badań, nie zaniedbując jednocześnie działań dydaktycznych.

Uniwersytet nasz nadal pozostawał centrum naukowym Zgromadzenia, aczkolwiek wraz z narodzinami innych, afiliowanych do nas instytucji akademickich, owa wiodąca rola została ograniczona. W latach dziewięćdziesiątych dwudziestego wieku, wraz z rozpadem bloku wschodniego w Europie, powstały nowe uczelnie katolickie w krajach postkomunistycznych, co spowodowało zmniejszenie się liczby studentów z tych krajów nie tylko w naszym uniwersytecie, ale i w innych papieskich uczelniach Rzymu¹¹.

Nadal bardzo popularnymi były studia doktoranckie w naszych wydziałach. Zwiększyła się też liczba kandydatów z dyplomami uniwersyteckimi zdobytymi we własnych krajach. Podejmowali więc oni wyzwanie doktoratu w naszym Uniwersytecie i innych, ażeby w ten sposób nabyć nowych doświadczeń, poznać nowe obszary badawcze, dotrzeć do znanych akademików i do źródeł nagromadzonych w naszych bibliotekach i archiwach przez setki, dziesiątki lat.

Nawet pobieżny przegląd tematów prac doktorskich z tego okresu wskazuje na nowe tendencje w wyborze kierunków badań. Główne tematy pozostały podobne, zwłaszcza w dziedzinach teologicznych, historycznych związanych z dziejami Zgromadzenia, choć już nie tylko w jego początkach ale także w innych krajach i kulturach misji salezjańskich i naszej obecności zwłaszcza w edukacji. W ramach duchowości salezjańskiej podjęto szereg badań nad jej inspiracjami, podjęto prace krytyczne nad źródłami pisemnymi zachowanymi w rękopisach, ale także nad tymi opublikowanymi w początkowej historii Salezjanów. W wydziale nauk pedagogicznych i w instytucie psychologii wachlarz badań doktorantów pozostawał szeroki i otwarty na różne tematy związane ze współczesną kondycją młodzieży. Pozostały nadal popularne tematy związane z historią osób i kierunków edukacji chrześcijańskiej, katolickiej. Podobnie rzecz miała się z doktoratami w ramach teologii duszpasterskiej, katechetyki i nauczania religii w szkołach. Wydziały prawa kanonicznego i literatury kontynuowały dotychczasowe pola badań. Wydział nauk o komunikacji społecznej dokonał najbardziej znaczącej reformy studiów doktoranckich wprowadzając w pierwszym roku wykłady obowiązkowe ze współczesnych badań nad teoriami komunikacji, wykłady z pogłębionej meto-

¹¹ W pierwszej połowie lat 90-tych chociażby tylko z Polski studiowało u nas ponad stu studentów, głównie z różnych instytutów życia konsekrowanego i z diecezji. Sytuacja ta zmieniła się w początkach XXI wieku.

dologii badań oraz seminarium mające na celu przygotowanie dość szczegółowego projektu doktoratu i jego publicznej dyskusji. Spektrum zainteresowań badawczych pozostawało szerokie, od zagadnień teoretycznych do konkretnych badań analitycznych nad fenomenami komunikacji, aczkolwiek problemy młodzieży i edukacji w mediach były wiodącymi.

6. Doktorat w wydziałach Papieskiego Uniwersytetu Salezjańskiego – procedury aktualne

Przedstawmy, choć pokrótce, aktualną sytuację studiów doktoranckich w naszym Uniwersytecie, co jest związane z zaleceniami pozostawionymi nam przez AVEPRO¹² po ewaluacji zewnętrznej i wewnętrznej przeprowadzonej w dniach 16–18 grudnia 2014 roku, a przedstawionej nam w raporcie z 7 stycznia 2015¹³.

Komisja AVEPRO krytycznie zauważyła, że 19 doktorantów w wydziale teologii i 25 w wydziale filozofii to za wielu w stosunku do liczby profesorów zwyczajnych i nadzwyczajnych, pomimo pozytywnej oceny jakości doktoratów ukończonych w tych latach. Wydziałowi nauk pedagogicznych, przede wszystkim w badaniach do doktoratu, zalecono poszukiwanie odpowiedzi edukacyjnym wyzwaniom, uwalniając się od pokusy autoreferencyjności, promując raczej owocny dialog ze światem i zapewniając sobie rzeczywisty wpływ na cały Kościół. Zaś wydziałowi nauk o komunikacji AVEPRO sugerowało koncentrację wysiłków na organizacji drugiego i trzeciego cyklu studiów.

Spotkanie Komisji ze studentami trzeciego cyklu ujawniło wiele mocnych stron programów, a mianowicie łatwość osobistych relacji z wykładowcami, międzynarodowość społeczności akademickiej, swoboda w wyborze obszarów i tematów badań, istnienie dobrej biblioteki i specjalnych miejsc do pracy indywidualnej, dobre funkcjonowanie międzywydziałowej komisji ds. badań; ale doktoranci wskazywali także na pewne słabości. Głównymi z nich były powtórzenia w wykładach dla doktorantów w odniesieniu do treści poznanych uprzednio, brak konkretnych wykładów z metodologii na początku trzeciego cyklu z jego negatywnymi konsekwencjami w odniesieniu do opracowania pracy doktorskiej oraz brak wykładów w języku angielskim¹⁴.

¹² Działalność AVEPRO jest regulowana przez Konstytucję Apostolską *Veritatis Gaudium* (8 grudnia 2017 r.) i jest zgodna z Europejskimi Standardami i Wytycznymi (*European Standards and Guidelines*) oraz innymi umowami międzynarodowymi dotyczącymi standardów i procedur oceny jakości w szkolnictwie wyższym.

¹³ Cfr. *Relazione di Valutazione Esterna dell'Università Pontificia Salesiana (UPS), Roma 16–18 dicembre 2014* (datata Roma, 7 gennaio 2015), <http://www.avepro.glauco.it/avepro/allegati/864/Finale%20UPS.pdf> [20.11.2021].

¹⁴ Jak już o tym pisaliśmy, studia w trzecim cyklu podejmowali w tych latach kandydaci pochodzący z innych uczelni, gdzie studiowali w innych językach. Znajomość rzeczywista języka włoskiego tych doktorantów nie zawsze była pomocna w studiach. Dlatego ich propozycje dotyczyły konieczności wykładów w języku angielskim.

Zgodnie z istniejącymi już programami doktoranckimi w wydziałach nauk pedagogicznych i nauk o komunikacji, także inne wydziały wprowadziły obowiązkowy rok studiów, podczas którego studenci powinni poświęcić czas wykładom pogłębiającym ich dotychczasową wiedzę. Dodatkowo, w każdym wydziale zorganizowano seminarium metodologiczne dla trzeciego cyklu, a okresowo organizowano spotkania doktorantów na wybrany temat z zakresu metodologii badań. Za realizację tych wspólnych inicjatyw był odpowiedzialny specjalny komitet międzywydziałowy dla badań (CIR – Comitato Interfacoltà per la Ricerca), w skład którego wchodziłi przedstawiciele wszystkich wydziałów.

Seminaria międzywydziałowe, a niektóre z nich międzyuniwersyteckie, odegrały swoją pozytywną rolę w realizacji programów doktoranckich. Stały się pomocnymi w określeniu metodologii badań, umożliwiały konsultacje z nauczycielami z innych uniwersytetów rzymskich, a także wymianę doświadczeń pomiędzy samymi doktorantami. Nabyte doświadczenia posłużyły poszczególnym wydziałom w udoskonaleniu własnych programów, zwłaszcza w zakresie ofert wykładów z metodologii badań, co spowodowało zaniechanie działalności CIR.

Istnieją dzisiaj pewne różnice w programach doktoranckich. Mianowicie, wybór relatora w wydziale nauk pedagogicznych uzależniony jest od grupy zarządzającej programem (*gruppo gestore di dottorato*), aczkolwiek uwzględnia się preferencje kandydata. Ta sama grupa zarządzająca zatwierdza również projekt doktoratu. Natomiast w pozostałych wydziałach wybór relatora pozostawia się studentowi-doktorantowi, a zatwierdzenie projektu doktoratu pozostawia się w gestii rady wydziału.

7. Pytania – przewodnik do osobistej refleksji nad towarzyszeniem doktorantowi

Komitet Międzywydziałowy ds. Badań zorganizował 2 grudnia 2013 roku spotkanie dla doktorantów i dla nauczycieli akademickich, zwłaszcza tych zaangażowanych w towarzyszenie doktorantom w ich studiach. Było ono zatytułowane „Towarzyszenie w badaniach doktoranckich – konfrontacja doświadczeń”. Byłem odpowiedzialny za to spotkanie. Zaprosiłem do podzielenia się doświadczeniem, do owej konfrontacji w tytule, pięciu moich kolegów-wykładowców z poszczególnych wydziałów i z pewnym znaczącym doświadczeniem w pracy z doktorantami. Poprosiłem o przygotowanie ich wystąpień wokół następujących pytań:

- Dlaczego wybór kandydata-doktoranta padł właśnie na Ciebie?
- Jakie były Twoje osobiste reakcje na różne prośby doktorantów?
- Jak oceniałeś (lub oceniasz teraz) Twoje przygotowanie wykładowcy w obliczu konkretnej prośby?
- Jaka była (lub jest obecnie) Twoja rola/wkład w sformułowanie tematu, badania itp.
- Jak wyglądała (lub wygląda obecnie) Twoja praktyka spotkań z doktorantem, ich częstotliwość, przebieg?

- Czy zaangażowałeś (lub angażujesz) innego kolegę/nauczyciela jako ewentualnego współrelatora?
- Czy uczciwie towarzyszysz doktorantowi, czy raczej narzucasz mu Twój punkt widzenia?
- Jakie konflikty pojawiły się w Twoich doświadczeniach związanych z towarzyszeniem doktorantom?
- Jakie są kamienie milowe waszej współpracy, a Twojego towarzyszenia?
- Jeśli chodzi o nieudane doktoraty w Twojej historii jako nauczyciela, czy mógłbyś krótko wskazać główne przyczyny „porażek”?

Tabela 2. Relatorzy – nauczyciele akademicy Uniwersytetu Salezjańskiego w 2015 roku¹⁵

Nauczyciel	Więcej niż 20 dokt.	Między 10 a 20 dokt.	Między 5 a 10 dokt.	Między 1 a 5 dokt.	Nie prowadził
Emeritus SDB – 43	7	9	11	14	2
Zwyczajni SDB – 11	2	2	3	4	
Nadzwyczajni SDB – 23	1	2	7	9	4
Adiunkci (hab.) SDB – 25		2		7	16
Goście SDB – 3			1	1	1

W Tabeli 2 ilustruję, którzy nauczyciele akademicy salezianie przynależący aktualnie do swoich wydziałów, wypromowali doktorów i ilu. Tytuł „emeritus” otrzymuje się z ukończeniem 70go roku życia i nadal przynależy się do kolegium wydziału. Za zgodą kolegium *emeritus* może uczyć i prowadzić studentów w ich pracach do 75go roku życia. Cyfry w stosunku do *emeritus* dotyczą całej kariery akademickiej każdego z nich (każdy z siedmiu oznaczonych w pierwszym polu, dla przykładu, wypromował więcej niż 20 doktorów). Nauczyciele adiunkci (habilitowani – *abilitati*) mogą prowadzić doktorantów za każdorazową zgodą rady wydziału lub kolegium¹⁶. Powyższe dane wskazują na ciągłą konieczność odnawiania grona wykładowców, czerpiąc z osobowych zasobów naszego międzynarodowego Zgromadzenia dla dobra naszych studentów.

W roku akademickim 2018–19 w Uniwersytecie Salezjańskim pracowało dydaktycznie i naukowo 231 nauczycieli akademickich w czterech siedzibach: rzymskiej, weneckiej, turyńskiej i jerozolimskiej. Grono to złożone było z 90 Sale-

¹⁵ Dane pochodzą z moich własnych obliczeń na podstawie danych publikowanych rokrocznie przez wydziały. Dopuszczam więc drobne błędy pochodzące, np. z dat dyskusji błędnie zapisanych.

¹⁶ To prawda, że liczby w tabeli wynikają z różnych czynników (rodzaj wydziału, nauczany-wykładany przedmiot, produktywność naukowa wykładowcy itp.), a także z liczby lat spędzonych w UPS, ale... w niektórych przypadkach liczby te są „okrutne”.

zjanów, ponad 40 kapłanów diecezjalnych i zakonnych; 66 pochodziło spoza Włoch, co zwłaszcza widoczne było w Rzymie; nauczyciele Włosi przeważali w filiach w Turynie i w Wenecji; ponad stu nauczycieli to byli wykładowcy zapraszani (na rokrocznie odnawianych kontraktach), a dotyczyło to przede wszystkim wydziału nauk pedagogicznych i wydziału nauk komunikacji.

8. O niektórych czynnikach «towarzyszenia»...

Zaproszeni do konfrontacji doświadczeń wykładowcy-salezjanie (jeden *Emeritus*) w swoich wypowiedziach podkreślali następujące sprawy. Po pierwsze, to rzeczywistość pracy w międzynarodowym gronie naukowców-wykładowców o różnej formacji i proveniencji akademickiej, która wymaga wzajemnego poszanowania, studiowania języków, więzów przyjaźni. Te same cechy wynikają z pracy-posługi dla międzynarodowej społeczności studenckiej. Drugą, powszechnie podkreślaną sprawą był wolny wybór relatora ze strony doktoranta, powodowany opinią poznaną u innych, niekiedy już absolwentów naszej uczelni, czy znajomością imienia-nazwiska naukowca z jego prac i publikacji. Tę cechę, w ich opinii, należy zachować. Atmosfera, środowisko Uniwersytetu Salezjańskiego, a także czynniki wpływające z naszej podstawowej formacji wychowawców, pedagogów, sprawiają, że łatwo jest nawiązywać i utrzymywać konstruktywne, częste i formacyjne relacje z doktorantami, którzy zaufali nauczycielowi.

W wypowiedziach podkreślono też pewne «czarne strony» naszego „towarzyszenia” doktorantom, a mianowicie fakt swoistego «niedopasowania», tak akademickiego, jak i kulturowego, co niekiedy stanowiło poważne przeszkody. Nagannym bywał także fakt, że niektórzy studenci zostali „wysłani” na kierunki studiów wg zapotrzebowań instytucji kościelnych, co nie w pełni odpowiadało ich zainteresowaniom, czy zdolnościom. I wreszcie fakt związany ze studiami w Rzymie, daleko od własnych krajów, ekonomicznie zobligowany limitem czasowym stypendiów (ufundowanych przez organizacje międzynarodowe i kościelne, czy z funduszu Wielkiego Kanclerza Uniwersytetu).

Temat „towarzyszenia” będzie z pewnością poruszany na kolejnych (seminaryjnych) spotkaniach doktorantów, promowanego przez wydziały. Wynika to, przynajmniej częściowo, z naszych własnych doświadczeń jako doktorantów (w przeszłości), z nabywanych rokrocznie nowych doświadczeń z kolejnymi ufającymi nam studentami.

W naszej pracy „towarzyszącej” w Uniwersytecie Salezjańskim pragniemy dzielić się naszymi doświadczeniami i budować nowe relacje z naszymi doktorantami. Oczywiście, istnieją realne kodeksy „towarzyszenia” (w niektórych, często znanych, instytucjach akademickich), które także musimy brać pod uwagę. Wiemy, że nasza uczelnia... nasz proces doktorancki i „towarzyszący” jest „w budowie”. Wspólna, podzielana refleksja mogłaby wspomóc nasze wysiłki.

Prowadząc moje małe badania statystyczne, obserwacje, słuchając odpowiedzi nauczycieli-współbraci na zadawane im pytania, zauważyłem, że niektórzy prowadzili tak wielu kolegów – doktorantów (dziś – doktorów) ze szczególnym osobistym zaangażowaniem, co owocowało przyjaźnią na długie lata. Niektórzy z wykładowców posiadają prawdziwe, bogate doświadczenie w akompaniowaniu. Dla dobra doktorantów podzielmy się nim. Być może także dla naszego własnego dobra. Tak wiele się od doktoranta, dobrego studenta można nauczyć – to także podkreślali koledzy w swoich refleksjach.

Pisałem już, że mój głos podczas konferencji, a potem niniejszy artykuł, mają być raczej prezentacją doświadczeń, dzieleniem się, a nie „lekcją” na temat ideału. Być może wymienione wyżej pytania mogą ukierunkować naszą wspólną pracę nad towarzyszeniem doktorantowi. Mam nadzieję, że tak.

Dziękuję państwu za cierpliwość w słuchaniu i w czytaniu... i mam nadzieję, że nie proszę o zbyt wiele.

Życzę więc „towarzyszenia”, które staje się „współtowarzyszeniem”... A jest to, jawi się być ciągłym wyzwaniem i to nie tylko dla Uniwersytetu, jakim jest Papieski Uniwersytet Salesjański.

Bibliografia

- *Agenzia della Santa Sede per la Valutazione e la Promozione della Qualità delle Università e Facoltà Ecclesiastiche*, <http://www.avepro.glauco.it/avepro/s2magazine/index1.jsp?idPagina=3> [20.11.2021].
- *Annuario per l'anno accademico 2018–2019, LXXIX dalla fondazione. Roma: Università Pontificia Salesiana 2020.*
- Giovanni Paola II, *Visità alla Pontificia Università Salesiana. Discorso del Santo Padre. Aula Magna dell'Ateneo, Sabato, 31 gennaio 1981*, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/it/speeches/1981/january/documents/hf_jp-ii_spe_19810131_univ-salesiana.html [20.11.2021].
- *Istituzioni Salesiane di Educazione Superiore*, <https://ius-sdb.com/?lang=it> [20.11.2021].
- Lever F. (2009), *La “Scuola di comunicazione Don Bosco” ha vent’anni. Appunti per una storia della Facoltà di Scienze della Comunicazione Sociale, “Salesianum” LXXI 4.*
- *Notizie storiche dell’Università (2020)*, w *Annuario per l'anno accademico 2018–2019, LXXIX dalla fondazione*, Roma: Università Pontificia Salesiana. *Università pontificie*, https://it.wikipedia.org/wiki/Universit%C3%A0_pontificie [20.11.2021].
- *Relazione di Valutazione Esterna dell’Università Pontificia Salesiana (UPS), Roma 16–18 dicembre 2014* (datata Roma, 7 gennaio 2015), <http://www.avepro.glauco.it/avepro/allegati/864/Finale%20UPS.pdf> [20.11.2021].

**DOCTORAL DISSERTATION AT THE PONTIFICAL
UNIVERSITY OF ROME: ON COURSE OF THE RESEARCH,
TOPICS AND COOPERATION BETWEEN DOCTORAL
STUDENT AND RELATOR IN THE EXPERIENCE OF THE
SALESIAN PONTIFICAL UNIVERSITY**

Summary: One of the doctoral seminars in recent years was devoted to the problems of “accompanying” doctoral students in their work on the doctorate, starting from the preparation of the project, through the research stages, the writing process, up to the moment of the public discussion. On this occasion, the author carried out a pilot study about the origin of candidates, the choice of relators, research topics. In turn, the theme of collaboration and “accompaniment” was the content of the short-interviews, followed by synthetic speeches by professor-relators and emeritus-professors.

The experience of the Salesian Pontifical University, because of its double international nature, as a university of the Catholic Church and as a worldwide religious Congregation, can be an inspiring contribution to this year’s Congress, especially in such a delicate area as “accompaniment” in the scientific growth of students, who should surpass their masters in learning and become new masters for future generations.

Key words: PhD student, relation, Salesian Pontifical University.